

Зеленський А. В., кандидат економічних наук, заступник завідувача кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Подільський державний аграрно-технічний університет, м. Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0725-0171>

ДО ПИТАННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ ФІНАНСОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ДЕРЖАВИ

В статті розглянуто погляди науковців щодо сутності понять «державне регулювання економіки» та «фінансове регулювання». Виявлено, що механізм державного впливу на фінансово-економічні процеси реалізується через категорію фінансового регулювання як складову частину системи державного регулювання економіки. Проведено групування та систематизацію наявних поглядів на сутність фінансового регулювання. Запропоновано власне визначення поняття «фінансове регулювання», що підкреслює взаємозв'язки між складовими елементами системи фінансового регулювання розвитку економіки держави. Виділено основні форми та інструменти фінансового регулювання розвитку економіки, розкрито їх взаємозв'язок. Встановлено, що при виборі фінансових інструментів та відповідному ступені їх впливу має бути закладений саме стимулюючий характер. Доведено, що лише в цьому разі фінансове регулювання спроможне відігравати суттєву роль у забезпеченні сталого розвитку економіки держави.

Ключові слова: регулювання, фінансове регулювання, фінансовий механізм, форми регулювання, інструменти фінансового регулювання, фінансова політика

Zelensky Andriy, PhD in Economics, Deputy Head of the Department of Finance, Banking and Insurance, Podolsky State Agrarian and Technical University, Kamyanets-Podilsky, Ukraine

THE ESSENCE OF THE CONCEPT OF FINANCIAL REGULATION OF DEVELOPMENT OF THE ECONOMY OF THE STATE

Introduction. *In the current conditions of post-crisis recovery of the economy, the problem of the effective use of financial resources and the maintenance of an effective financial policy becomes particular urgent. It should be noted that a successful solution to the strategic objectives of financial policy is implemented through the financial mechanism and its components. The main structural subsystems of the financial mechanism are financial support and financial regulation. They are, accordingly, financial methods of influencing economic processes in the state. Therefore, without studying the theoretical content of the regulatory categories essence, financial regulation, it is impossible to determine the priority of directions and ways of implementing the state's financial policy at the present stage.*

Purpose. *The purpose of this paper is to determine the theoretical foundations of the essence of the notion of "financial regulation," the allocation of the main forms and instruments of financial regulation of the development of the economy, as well as the substantiation of the own definition of the concept of "financial regulation", taking into account existing scientific research and modern trends in the development of the state economy.*

Results. *The article deals with the views of scholars on the essence of the "state regulation of the economy" and "financial regulation" concepts. It is revealed that the*

mechanism of state influence on financial and economic processes is implemented through the category of financial regulation as an integral part of the state regulation system of the economy. Grouping and systematization of existing views on the essence of financial regulation are carried out. The actual definition of the concept of "financial regulation", which emphasizes the interrelations between the constituent elements of the financial regulation system of the state economy development, is proposed. The main forms and instruments of financial regulation of economic development are allocated, their relationship is revealed. It is established that the choice of financial instruments and the appropriate degree of their influence should be based on the most stimulating nature. It is proved that only in this case, financial regulation can play an essential role in ensuring sustainable development of the state's economy.

Conclusions. Summarizing the research of financial regulation instruments for the development of the state's economy, one can conclude that only by combining internal sources of financing and available resources of financial and credit institutions and with the state support for the financial and credit provision development of production infrastructure it is possible to create a solid financial basis for the Ukrainian economy functioning.

Key words: regulation, financial regulation, financial mechanism, forms of regulation, financial regulation instruments, financial policy.

JEL Classification: G20.

Постановка проблеми. В сучасних умовах посткризового відновлення економіки особливої актуальності набуває проблема ефективного використання фінансових ресурсів та забезпечення проведення дієвої фінансової політики. При цьому варто звернути увагу, що успішне вирішення стратегічних завдань фінансової політики реалізується за допомогою фінансового механізму та його складових. Основними структурними підсистемами фінансового механізму виступають фінансове забезпечення та фінансове регулювання. Вони ж, відповідно, являються і фінансовими методами впливу на економічні процеси в державі. Тому без дослідження теоретичного змісту сутності категорій регулювання, фінансове регулювання, інструментарію фінансового регулювання неможливо визначити пріоритетність напрямів та шляхи реалізації фінансової політики держави на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи стимулюючого впливу фінансового регулювання на розвиток виробництва досліджені у працях таких зарубіжних вчених, як: Р. Дорнбуш, Дж. Кейнс, А. Лаффер, У. Ліфферта,

П. Самуельсон, Дж. Стігліц, С. Фішер. Серед вітчизняних фахівців вагомий внесок у дослідження теоретичних та практичних аспектів фінансового регулювання розвитку економіки держави зробили В. Базилевич, О. Василик, В. Венгер, С. Львовчкін, С. Мочерний, В. Опарін, В. Суторміна, В. Федосов, С. Юрій та інші.

Формулювання цілей дослідження. Як з'ясувалося у результаті аналізу наукових досліджень, між науковцями-економістами існують окремі розбіжності щодо точного тлумачення сутності категорій «регулювання» та «фінансове регулювання». У зв'язку з цим метою даної статті є визначення теоретичних основ сутності поняття «фінансове регулювання», виділення основних форм та інструментів фінансового регулювання розвитку економіки, а також обґрунтування власного визначення поняття «фінансове регулювання» з урахуванням наявних наукових досліджень та сучасних тенденцій розвитку економіки держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економіка України переважну частину ХХ ст. розвивалась як економічна система центрально-планового типу. Починаючи з 1990-х рр. вона трансфор-

мується в напрямі ринкової економіки. В умовах формування ринкової економіки кардинально змінюється роль держави в економічних відносинах, підвищується необхідність здійснення державного регулювання на всіх стадіях розширеного відтворення [1, с. 5]. Зауважимо, що регулювання є суспільним явищем без якого сьогодні не увити економіку будь-якої країни. За його допомогою здійснюється вплив на економічні й соціальні системи, задається вектор їх розвитку. Цей термін має давню історію, що сягає коренями в античну добу. Його змістове наповнення є дуже широким, оскільки пройшло важливий історичний генезис. Так, регулювання (від грец. «regulare» – направляти, упорядковувати; від лат. «regulo» – улаштовую, упорядковую; «regula» – норма, правило) – це напрям розвитку, рух будь-чого з метою привести до ладу, системи; приведення до такого стану, який забезпечує нормальну й правильну роботу; підтримка постійності (стабілізації) деякої регульованої величини, що характеризує процес, або її зміну за заданим законом чи відповідно до деякого вимірюваного зовнішнього процесу, що здійснюється шляхом дій регулюючого органу на об'єкт регулювання [2, с.4].

Масове використання терміну «регулювання» спостерігається з другої половини XIX століття. У той час це поняття розглядалося крізь призму технічних та біологічних термінів, а також застосовувалось у сфері відносин між людьми. В економічній літературі немає єдиного підходу до розуміння сутності поняття «регулювання». Певні труднощі в трактуванні даного терміну в економічному сенсі пов'язані з тим, що воно обов'язково супроводжується додатковим словом: державне, фінансове, банківське й т. д. Це означає, що зміст терміну «регулювання» частково розкривається в інших категоріях. Такий стан речей безпосередньо вказує на наявність проблем визначення суті поняття «регулювання» в економічній науці [3, с. 84].

Тлумачення різними авторами визначення поняття «державне регулювання економіки» дає змогу зробити висновок про існування тісного взаємозв'язку між державою й економічною системою. Економічна система є одним з основоположних механізмів, на яких базується держава. У свою чергу, без держави неможливо уявити собі створення і збереження тієї інфраструктури, на основі якої функціонує економічна система. Механізм державного регулювання економіки ґрунтується на сукупності взаємопов'язаних фінансово-економічних інструментів, форм, важелів і методів впливу на процес розширеного відтворення з урахуванням цілей та інтересів суб'єктів економічних відносин. Вважаємо за доцільне класифікувати методи державного регулювання економіки за формою впливу на прямі і непрямі. До методів прямого впливу відносити правові та адміністративні, методами опосередкованого (непрямого) впливу вважати фінансово-економічні.

Державне регулювання за допомогою фінансово-економічних методів на нашу думку має стати запорукою економічного зростання усієї країни. Механізм державного впливу на фінансово-економічні процеси реалізується через фінансову політику як складову системи державного регулювання економіки (рис.1). Використовуючи інструменти фінансової політики, держава справляє вплив на обсяг і структуру валового внутрішнього продукту, стан платіжного балансу й державних фінансів, рівень зайнятості, інфляції тощо [4].

Тож як бачимо фінансовій політиці належить важлива роль у забезпеченні економічного розвитку країни. В широкому значенні фінансова політика – це управління формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів з метою вирішення поставлених задач. Фінансова політика проводиться на різних рівнях: держави, підприємств і установ, об'єднань, домогосподарств, міжнародних організацій та ін.

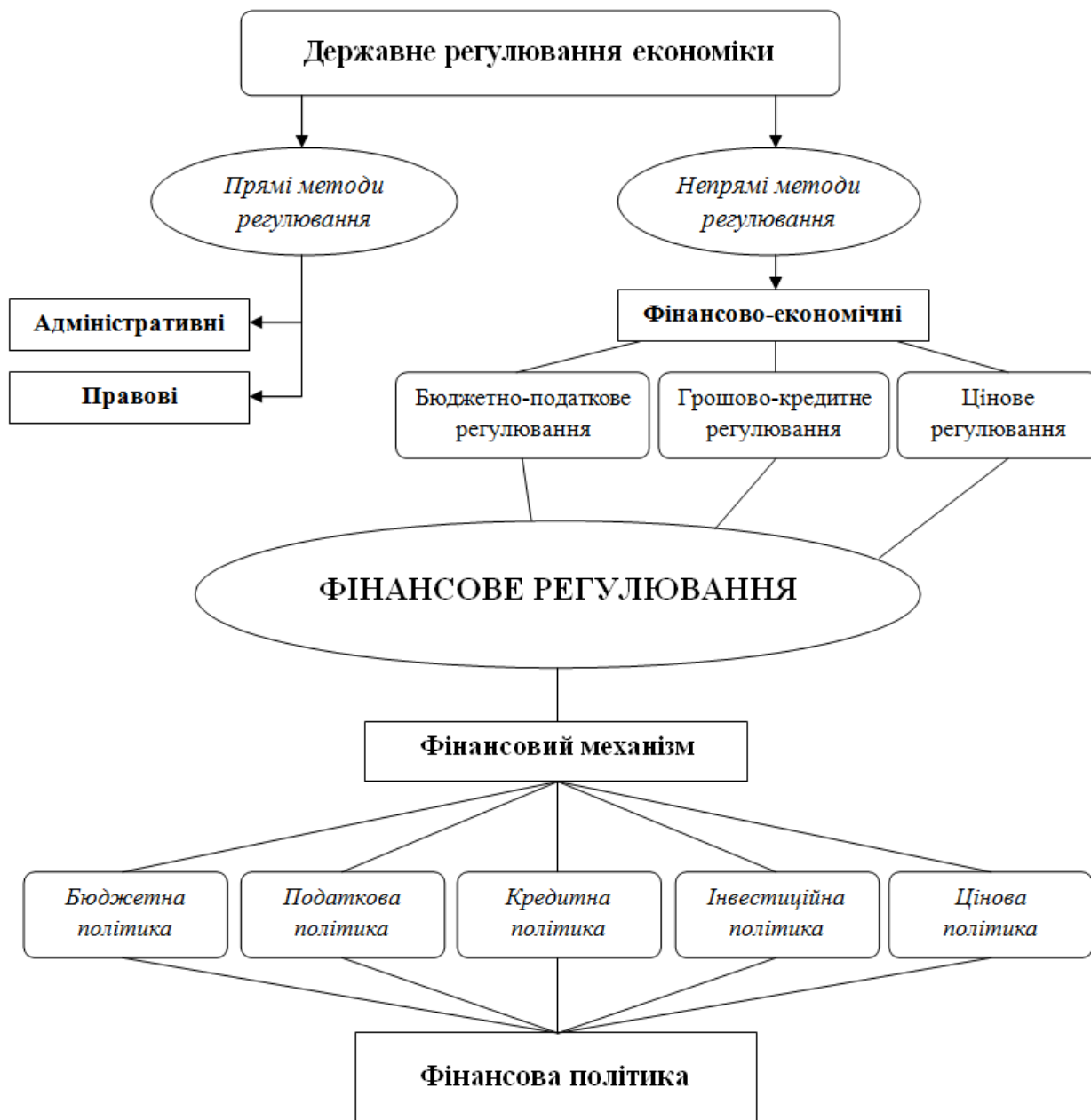

Рисунок 1 — Місце фінансового регулювання в системі державного регулювання економіки та сфери його впливу

Джерело: розроблено автором

Економічна сутність фінансової політики як складової системи державного регулювання економіки полягає у фінансових відносинах, що виникають між економічними, політичними, правовими державними інституціями у процесі організації фінансової системи та спрямування фінансових ресурсів на досягнення стратегічних і тактичних цілей та

завдань розвитку суспільства. При цьому варто звернути увагу на те, що успішне вирішення стратегічних завдань фінансової політики реалізується за допомогою фінансового механізму та його складових. Основними структурними підсистемами фінансового механізму виступають фінансове забезпечення та фінансове регулювання. Вони ж відповідно являються і

фінансовими методами впливу на економічні процеси в державі [25].

А тепер зупинимось більш детально на сутності категорії «фінансове регулювання» та його місця в системі державного регулювання економіки. Під сутністю фінансового регулювання, зазвичай, розуміють певну сукупність важелів фінансового характеру щодо впливу на діяльність суб'єктів господарювання [5]. Таке узагальнене визначення фінансового регулювання пов'язане з тим, що відповідне регулювання розглядається як підсистема фінансового механізму, де створюється цілий набір фінансових інструментів, за допомогою яких і здійснюється вплив, зокрема, на різні сфери діяльності суб'єктів господарювання [6].

При цьому відповідно до різновидів та цілей діяльності окремих суб'єктів господарювання, характеру й розміру впливу можуть застосовуватися різні важелі. В англійській мові термін «фінансове регулювання» розглядається як множинна сукупність, яка включає в себе фінансове коригування (*financial adjustment*), фінансове управління (*financial management*) і власне фінансове регулювання (*financial regulation*).

Фінансове коригування в основному застосовується при здійсненні між бюджетних трансфертів від бюджетів вищого порядку бюджетам нижчого порядку. Фінансове управління є частиною фінансового менеджменту. Це, як відомо, значно ширше поняття, ніж фінансове регулювання. Що стосується третього й основного трактування словосполучення, власне, як фінансового регулювання, то тут слід розуміти певний процес нагляду (контролю) за станом та діяльністю фінансових установ й організацій з метою збереження цілісності фінансової системи, а також забезпечення її сталого розвитку [7].

Якщо узагальнити дослідження різних вчених у сфері фінансового регулювання, то

можна виявити, що основна мета фінансового регулювання полягає у встановленні певних пропорцій розподілу доходів за допомогою фінансових інструментів, що впливає на забезпеченість фінансовими ресурсами та встановлення відповідної системи реалізації економічних інтересів [8]. Як бачимо, трактування різними авторами поняття «фінансове регулювання» варіює від узагальнюючих тверджень до досить дискусійних положень окремих авторів, які зводять суть такого регулювання до дії лише окремих методів чи інструментів. Щоб краще зрозуміти його суть, доцільно об'єднати всі ці погляди в певні групи (рис.2).

Групування поглядів на сутність фінансового регулювання дозволили окреслити уточнене розуміння вказаного терміну. На нашу думку, фінансове регулювання варто розуміти як складову частину механізму державного регулювання економіки, що передбачає фінансовий засіб впливу на соціально-економічний розвиток держави шляхом стимулювання концентрації фінансових ресурсів у одних суб'єктів та обмеження доступу і приросту фінансових ресурсів у інших, використовуючи відповідні форми, методи та інструменти. Це дозволило зацентувати увагу на необхідності застосування різних форм фінансового регулювання по відношенню до окремих суб'єктів регулювання, враховуючи пріоритети державної політики. Запропоноване визначення підкреслює взаємозв'язки між складовими елементами фінансового регулювання. Також робиться наголос на важливості й необхідності таких заходів для забезпечення сталості розвитку економіки. Виділення фінансової складової стало можливим завдяки поєднанню різних за своєю суттю елементів регулювання та їх всебічного розгляду з позиції певної цілісної системи [9].

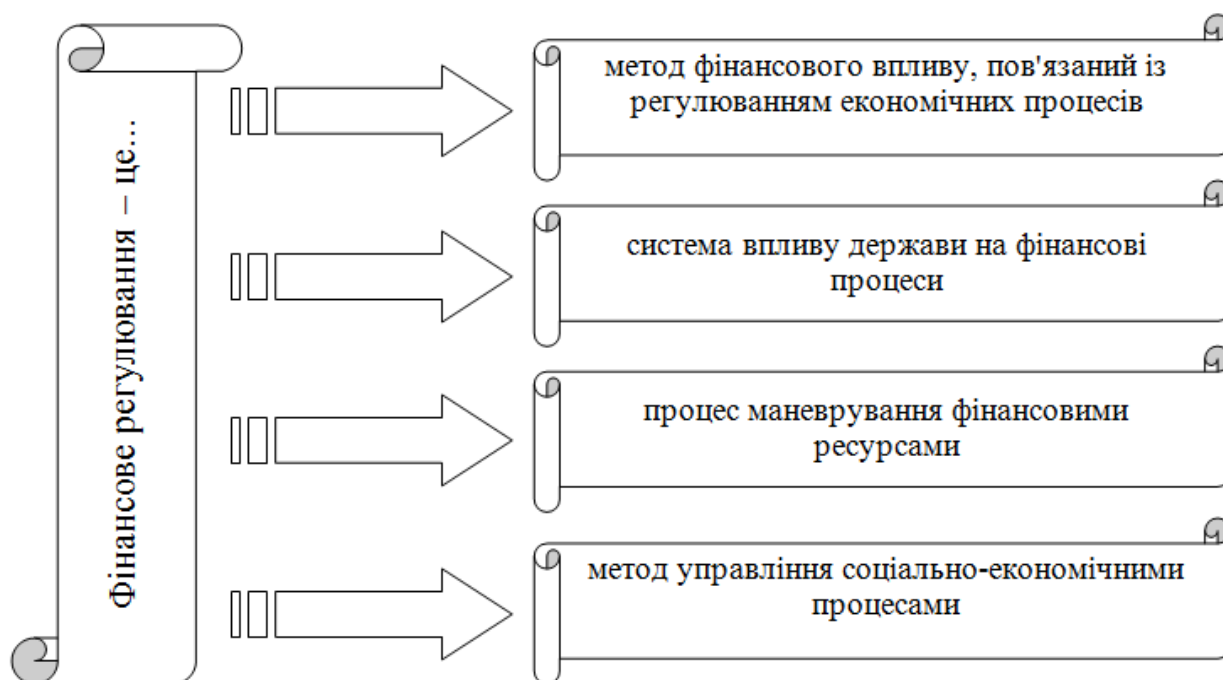

Рисунок 2 — Групування поглядів науковців на сутність фінансового регулювання

Джерело: розроблено автором

Фінансове регулювання вважається надзвичайно важливою складовою системи державного регулювання економіки. Інструменти фінансового регулювання можна застосовувати як відокремлено, так і паралельно з метою одночасного коригування більш широкого кола економічних проблем, що виникають у процесі стимулювання економічного зростання. З цією метою можливим є застосування декількох варіантів поєднання бюджетно-податкової та грошово-кредитної форм державного регулювання економіки:

- стимулююче фінансово-податкове регулювання паралельно із застосуванням жорсткого типу грошово-кредитного регулювання економіки. Обмеження грошової маси в країні за умови стимулювання за допомогою збільшення обсягів державних видатків призведе до зміни структури сукупного попиту: зросте частка споживчих та державних видатків, а величина внутрішнього та іноземного інвестування зменшиться;

- експансіоністське грошово-кредитне регулювання, поєднане із жорстким

бюджетно-податковим, призведе до зростання інвестицій за рахунок зниження обсягів споживчих і державних видатків, але можливим є прискорення темпів інфляції;

- одночасна стимулююча фінансово-податкова та грошово-кредитна форми державного регулювання економіки – досить ризикований варіант, оскільки пов'язаний з одночасним розбалансуванням як фінансової, так і грошової системи країни [11].

Особливістю будь-якого макроекономічного регулювання є те, що в кінцевому підсумку воно впливає на мікроекономічні відносини. Тому застосування інструментів фінансового регулювання повинно поєднувати загальнодержавні цілі фінансової політики з інтересами суб'єктів господарювання.

Вирішення цього складного завдання може здійснюватися виключно у випадку цілковитої взаємодії структурних елементів системи фінансового регулювання економіки (рис. 3).

Рисунок 3 — Структурні елементи системи фінансового регулювання економіки

Джерело: розроблено автором

Систематизувавши погляди окремих науковців на проблему структурного наповнення механізму державного регулювання економіки, пропонуємо класифікувати методи державного регулювання економіки за формою впливу на прямі і непрямі. До методів прямого впливу доцільно відносити правові та адміністративні, методами опосередкованого (непрямого) впливу є фінансово-економічні. Саме фінансово-економічні методи займають провідне місце в системі державного регулювання економіки та реалізуються через інструменти бюджетної, податкової, митної, грошово-кредитної, цінової та інвестиційної політики.

Залежно від стратегії фінансової політики та стану економіки, інструменти фінансового регулювання можуть здійснювати свій вплив у формі обмежень або стимулів. Форма (лат.

forma – зовнішнє окреслення, вираження будь-якого змісту) фінансового регулювання – це конкретні засоби впорядкування державою процесів економічного розвитку. Форми фінансового регулювання у вигляді його інструментів формують інструментарій фінансового регулювання розвитку України [8, с.285]. Під інструментами (лат. «instrumentum» – знаряддя, за допомогою якого можна здійснити дію) розуміють певні прийоми, що використовуються державою для забезпечення пропорційності в країні (податки, цінове регулювання, бюджетне фінансування та ін.) [6]. Відштовхуючись від нашого визначення поняття «фінансове регулювання», розглянемо інструменти фінансового регулювання та його форми здійснення, а також покажемо їх взаємозв'язок (рис. 4).

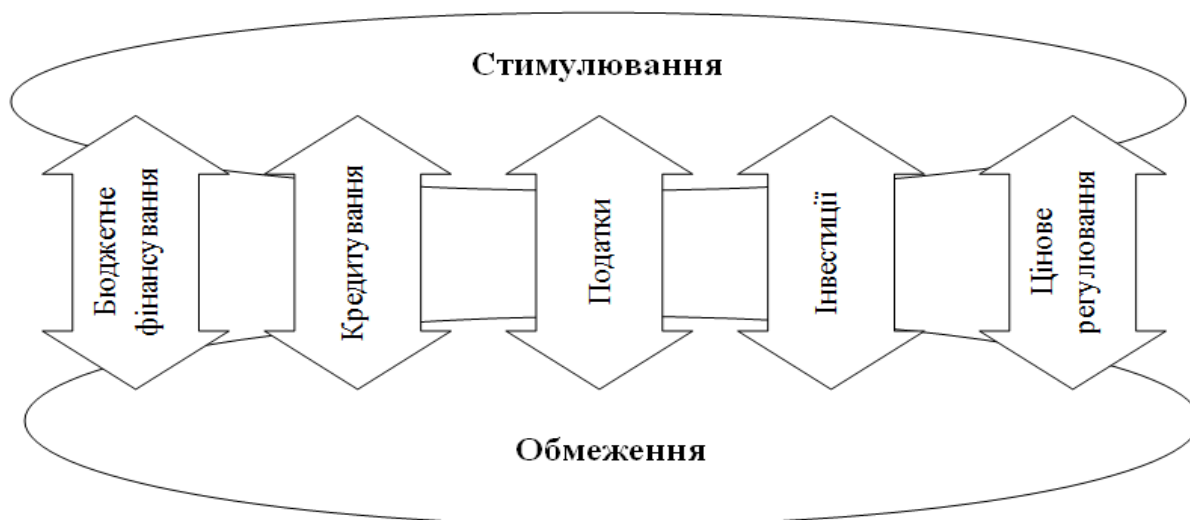

Рисунок 4 — Взаємозв'язок між інструментами фінансового регулювання та формами його здійснення

Джерело: розроблено автором

Варто виокремити основні форми (стимулювання, обмеження) та інструменти (податки, кредитування, цінове регулювання, бюджетне фінансування та інвестиції) фінансового регулювання розвитку економіки держави. Також варто зазначити, що у виборі фінансових інструментів та ступені їх впливу має бути закладений стимулюючий характер. Саме в цьому разі фінансове регулювання спроможне відігравати суттєву роль у забезпеченні розвитку економіки.

Аналіз сучасної практики господарювання дозволяє виокремити три основні сфери фінансового регулювання: фінансове регулювання в системі бюджетно-податкової політики, фінансове регулювання в системі грошово-кредитної політики та фінансове регулювання у системі інвестиційної

політики. Кожна сфера фінансового регулювання має: свій об'єкт стимулювання; специфічні форми стимулювання, за допомогою яких здійснюється заохочення суб'єктів господарювання на основі розподілу фінансових ресурсів; межі дії; принципи функціонування; певні ознаки, які дають підставу оцінювати її ефективність.

Висновки. Таким чином, узагальнюючи дослідження інструментарію фінансового регулювання розвитку економіки держави можна зробити висновок, що лише за умови поєднання внутрішніх джерел фінансування та наявних ресурсів фінансово-кредитних установ та при державній підтримці розвитку інфраструктури фінансово-кредитного забезпечення виробництва можна створити міцну фінансову основу функціонування економіки України.

Література:

1. Глобалізація і безпека розвитку : монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та ін.; Кер. авт. кол. і наук. ред. О. Г. Білорус. – К. : КНЕУ, 2001. – 733 с.
2. Государственное регулирование рыночной экономики : учеб. пособие. – Москва : Дело, 2001. - 280 с.
3. Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України / М. І. Крупка – Л. : Вид-чий центр Львівського ун-ту ім. Івана Франка, 2001. – 608 с.
4. Зеленський А. В. Теоретичні підходи до визначення сутності понять «фінансова політика» та «фінансовий механізм» / А. В. Зеленський // Економічний дискурс. – 2014. – №2. – С.172-175.
5. Амбросов В. Я. Аграрная политика в Украине: настоящее и будущее [Електронний ресурс] / В. Я. Амбросов, В. М. Онегина. – Режим доступу: <http://www.fep.vsau.ru/2001/reviw/12ONEGIN.zip>

6. Андрусенко Г. О. Державне регулювання макроекономічними процесами : опорний конспект лекцій / Г. О. Андрусенко, Г. І. Мостовий. – Х. : Вид-во ХРІДУ НАДУ “Магістр”, 2003. – 168 с.
7. Бородіна О. М. Державна підтримка сільського господарства: концепція, механізм, ефективність // Економіка і прогнозування. – 2006. – № 1. – С. 109-125.
8. Бюджетний кодекс України : закон України від 21 червня 2001 р. № 2542-III [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
9. Ілляшенко К. В. Перспективні напрями розвитку інвестиційної політики в АПК України / К. В. Ілляшенко // Економіка АПК. – 2007. – №11. – С.121-125.
10. Іпотечне кредитування в аграрному секторі економіки України : [монографія] / М. Я. Дем’яненко, В. М. Алексійчук, О. Є. Гудзь, А. В. Сомик. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 106 с.
11. Загвоївська О. Основні механізми державного регулювання зайнятості сільського населення [Електронний ресурс] // Державне управління: теорія та практика. – 2005. – № 2. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua.

References:

1. Bilorus, O. G. and Luk'yanenko, D. H. (2001), *Ghlobalizacija i bezpeka rozvytku* [Globalization and development security], KNEU, Kiev, Ukraine.
2. *Ghosudarstvennoe rehulyrovanye rinochnoj ekonomyky* [State regulation of market economy] (2002), Delo, Moscow, Russia.
3. Krupka, M. I. (2001), *Finansovo-kredytnyj mekhanizm innovacijnogho rozvytku ekonomiky Ukrajiny* [Financial-credit mechanism of innovative development of the economy of Ukraine], Vyd-chyj centr Ljvivs'kogho un-tu im. Ivana Franka, Lviv, Ukraine.
4. Zelens'kyj, A. V. (2014), “Theoretical approaches to the definition of the essence of the concepts of “financial policy” and “financial mechanism””, *Ekonomichnyj dyskurs*, vol. 2, pp.172-175.
5. Ambrosov, V. Ja. (2001), “Agrarian Policy in Ukraine: Present and Future”, available at: <http://www.fep.vsau.ru/2001/reviw/12ONEGIN.zip>.
6. Andrusenko, Gh. O. (2003), *Derzhavne rehuljuvannja makroekonomichnymy procesamy* [Restricting macroeconomic processes], Vyd-vo KhRIDU NADU “Maghistr”, Kharkiv, Ukraine.
7. Borodina, O. M. (2006), “State support of agriculture: concept, mechanism, efficiency”, *Ekonomika i prohnozuvannja*, vol. 1, pp. 109-125.
8. Verkhovna Rada of Ukraine (2001), *Bjudzhetnyj kodeks Ukrajiny* [The Budget Code of Ukraine], available at: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi
9. Illjashenko, K. V. (2007), “Perspective directions of development of investment policy in the agroindustrial complex of Ukraine”, *Ekonomika APK*, vol. 11, pp.121-125.
10. Dem'janenko, M. Ja. Aleksiychuk, V. M. Hudz', O. YE. and Somyk, A. V. (2005), *Ipotechne kredyтуvannja v aghrarnomu sektori ekonomiky Ukrajiny* [Mortgage lending in the agrarian sector of Ukraine's economy], NNC ІАЕ, Kiev, Ukraine.
11. Zaghojs'jka, O. (2005), “The main mechanisms of state regulation of employment of rural population”, *Derzhavne upravlinnja: teorija ta praktyka*, vol. 2, available at: www.nbu.gov.ua.

